

ΓΝΩΜΕΣ

Αλήθειες και παρανοήσεις για τον «μεσαίο χώρο»

Άρθρο
ΕΙΔΙΚΟΥ
ΣΥΝΕΡΓΑΤΗ

Η ΘΕΩΡΙΑ του μεσαίου χώρου, που συζητείται στη χώρα μας, προέκυψε από την προσπάθεια προσαρμογής στην ελληνική πολιτική πραγματικότητα των απόψεων για τη μεσαία τάξη των δημοσκόπων **Στάνλεϊ Γκρίνπεργκ** και **Φίλιπ Γκούλντ**, στενών συνεργατών του **Μπιλ Κλίντον** και του **Τόνι Μπλερ**, αντίστοιχα. Οι Γκούλντ και Γκρίνπεργκ υπενθύμισαν και επιβεβαίωσαν με ποιοτικές έρευνες (focus groups) ότι η ευρύτερη μεσαία εισοδηματική τάξη (middle class), η οποία αντιστοιχεί περίπου στο 60% του εκλογικού σώματος σε ΗΠΑ και Βρετανία «ευθύνεται» πάντοτε για το εκλογικό αποτέλεσμα. Ετσι, στη ρητορική των Νέων Δημοκρατικών από το 1991 και των Νέων Εργατικών από το 1994, άρχισε να χρησιμοποιείται κατ'επανάληψη ο όρος «οικογένειες της μεσαίας τάξης» («middle class families»). Στην Ελλάδα, όμως, μια τέτοια ρητορική ήταν πιθανόν να παρερμηνευθεί, γι' αυτό και επιστρατεύθηκε ο τεχνικός όρος «μεσαίος χώρος». Το αποτέλεσμα της αυθαίρετης «συγχώνευσης» μεσαίου χώρου και μεσαίας τάξης είναι να κυριαρχούν στον δημόσιο διάλογο τουλάχιστον τρία λανθασμένα συμπεράσματα:

Πρώτον, ο μεσαίος χώρος ανάμεσα στα δύο μεγάλα κόμματα αντιμετωπίζεται ως χώρος με εύρος αντίστοιχο της μεσαίας τάξης και με συγκεκριμένα «μεσαία» εισοδηματικά χαρακτηριστικά. Μόνο, όμως, ένα μικρό ποσοστό της μεσαίας τάξης τοποθετείται στον μεσαίο χώρο ανάμεσα στα δύο κόμματα. Το μεγαλύτερο ποσοστό τοποθετείται με διαχρονική σταθερότητα είτε στον χώρο του ενός είτε στον χώρο του άλλου μεγάλου κόμματος. Αρα, ο μεσαίος χώρος είναι πολύ μικρότερος αριθμητικά από τη μεσαία τάξη και δεν αποτελείται μόνο από μεσαία στρώματα.

Δεύτερον, θεωρείται πως όσοι πολίτες προτιμούν χαμηλούς τόνους στην πολιτική αντιπαράθεση ανήκουν στον μεσαίο χώρο ανάμεσα στα δύο κόμματα. Τίποτε δεν εμποδίζει εκατομμύρια πολίτες να τηρούν επιφυλακτική ως και απόμακρη στάση, να μη συζητούν σε «υψηλούς τόνους» (ή να μη συζητούν ποτέ) για την πολιτική και ταυτόχρονα να ψηφίζουν πάντοτε το ένα από τα δύο μεγάλα κόμματα, ένα από τα κόμματα της Αριστεράς, ή ένα από τα μικρότερα κόμματα. Να μην ανήκουν, δηλαδή, στον μεσαίο χώρο ανάμεσα στα δύο μεγάλα κόμματα. Αρα, η προτίμηση στους χαμηλούς τόνους δεν αποτελεί αποκλειστικό γνώρισμα του μεσαίου χώρου.

Τρίτον, θεωρείται πως η ιδεολογική και κομματική ταύτιση έχει ατονήσει αισθητά και γι' αυτό έχει αποδυναμωθεί σημαντικά ως κριτήριο επιλογής κόμματος. Η εμφανής, όμως, διαφοροποίηση της αντίληψης για την ιδεολογική και κομματική ταύτιση δεν είχε σημαντική επίδραση, ούτε στη σταθερότητα των πάγιων ψηφοφόρων ούτε στην κινητικότητα και στο μέγεθος του πραγματικού μεσαίου χώρου. Αρα, ο μεσαίος χώρος διατηρεί το ίδιο μέγεθος και μετατοπίζει την υποστήριξή του με την ίδια ευκολία σε σχέση με το παρελθόν.

Είναι προφανές πως η υπερβολική χρήση του τεχνικού όρου «μεσαίος χώρος» και η αναγόρευσή του ακόμη και σε πολιτικό σύνθημα έχει σκοτίσει τη σημασία του και τον έχει καταστήσει αναξιόπιστο εργαλείο μελέτης. Για να προσδιορισθεί με μεγαλύτερη σαφήνεια ο - κρίσιμος και αποφασιστικός για κάθε εκλογική

αναμέτρηση - πολιτικός χώρος ανάμεσα στα δύο κόμματα θα χρησιμοποιηθεί ο όρος «Αποφασιστικό Κέντρο» (Decisive Center).

Σε ένα διπολικό - δικομματικό πολιτικό σύστημα το «Αποφασιστικό Κέντρο» είναι το πεδίο αμφίδρομης μετατόπισης μεταξύ δύο κομμάτων εξουσίας. Πρόκειται για τον χώρο των «μέσων ψηφοφόρων», για το ποσοστό των πολιτών που τοποθετούνται πολιτικά ανάμεσα στα δύο κόμματα και ψηφίζουν είτε το ένα είτε το άλλο κόμμα. Βρίσκονται στο «Κέντρο» και αποτελούν τμήμα του συνολικού χώρου των δύο κομμάτων, ο οποίος στην Ελλάδα έχει εύρος περίπου 86% του εκλογικού σώματος. Η δυνητική μετατόπισή τους προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση είναι ο «αποφασιστικός» παράγοντας σε κάθε εκλογική αναμέτρηση.

Στις ΗΠΑ, το σύνολο των σταθερών ψηφοφόρων των δύο κομμάτων αγγίζει το 84% του εκλογικού σώματος. Η έκβαση των εκλογών κρίνεται από το υπόλοιπο 16%, που μπορεί να ψηφίσει είτε Δημοκρατικούς είτε Ρεπουμπλικανούς. Αυτό είναι το ποσοστό του αποφασιστικού κέντρου, του πραγματικού με-

όμως, έχει δευτερεύουσα επίδραση στην έκβαση της αναμέτρησης. Ας σταθούμε μόνο στον χώρο του αποφασιστικού κέντρου.

Στις εκλογές της 20ής Νοεμβρίου 1977:

● Η παράταξη της Δεξιάς (ΝΔ + «Εθνική Παράταξις») κερδίζει 48,66%.

● Η παράταξη της Κεντροαριστεράς (ΠΑΣΟΚ + ΕΔΗΚ) κερδίζει 37,29%.

Στις 18 Οκτωβρίου 1981, τόσο η ΕΔΗΚ όσο και η «Εθνική Παράταξις» «απορροφήθηκαν», η πρώτη από το ΠΑΣΟΚ και η δεύτερη από τη ΝΔ. Ταυτόχρονα, εκδηλώθηκε σημαντική μετατόπιση από την παράταξη της Δεξιάς στην παράταξη της Κεντροαριστεράς. Τα αποτελέσματα του 1981 ήταν η πλήρης αντιστροφή του 1977:

● Η Κεντροαριστερά (ΠΑΣΟΚ) από 37,29% σε 48,07%

● Η Δεξιά (Νέα Δημοκρατία) από 48,66% σε 35,87%.

Η δυναμική της μετατόπισης από τη Δεξιά στην Κεντροαριστερά ήταν τέτοια, που η ΝΔ απέτυχε να την ανατρέψει αποτελεσματικά. Μόνο προσωρινά την αντέστρεψε, κερδίζοντας 47,56% στις 8 Απριλίου 1990 (ΝΔ + ΔΗ. ΑΝΑ.), όταν το ΠΑΣΟΚ απέσπα-

γάλα κόμματα, εμφανίζει ισχυρή κομματική - παραταξιακή ταύτιση και δεν μετατοπίζεται ανεξάρτητα από το πολιτικό κλίμα, τα πολιτικά προγράμματα και τα πρόσωπα της ηγεσίας. Αρα, το αποφασιστικό κέντρο, που δυνητικά μετατοπίζεται, συγκροτείται μόνο από συγκεκριμένους πολίτες, εκείνους με την ασθενέστερη ισχύ κομματικής προσήλωσης.

Δεύτερο ερώτημα: Μετατοπίζονται δυνητικά οι ψηφοφόροι του αποφασιστικού κέντρου, τόσο ανάμεσα στα δύο μεγάλα κόμματα όσο και ανάμεσα σε κάποιο μεγάλο και σε κάποιο μικρό κόμμα;

Όχι, κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό. Το 12% εκφράζει τη μέγιστη δυνητική μετατόπιση μόνο μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΝΔ. Η μελέτη των εκλογικών αναμετρήσεων οδηγεί στο συμπέρασμα πως η συντριπτική πλειοψηφία όσων ψηφίζουν ΠΑΣΟΚ και ΝΔ σε μια εκλογική αναμέτρηση ψηφίζουν ΠΑΣΟΚ. και ΝΔ και στην επόμενη αναμέτρηση. Επί παραδείγματι, σχεδόν το 98% όσων ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και ΝΔ, το 1996, ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και ΝΔ το 2000. Ως εκ τούτου, το αποφασιστικό κέντρο μετατοπίζεται στη συντριπτική πλειοψηφία του μόνο ανάμεσα στα δύο κόμματα-παρατάξεις.

Τρίτο ερώτημα: Αποτελείται το αποφασιστικό κέντρο από πολίτες συγκεκριμένης ηλικίας, ή συγκεκριμένης εισοδηματικής και επαγγελματικής τάξης;

Όλα τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν πως κάθε ηλικιακή ομάδα, καθώς και κάθε επαγγελματική και εισοδηματική τάξη, περιέχει αντίστοιχη υπο-ομάδα, η οποία μεταβάλλει δυνητικά την υποστήριξή της από το ένα στο άλλο μεγάλο κόμμα μεταξύ των εκλογικών αναμετρήσεων. Κατά συνέπεια, το αποφασιστικό κέντρο αντιπροσωπεύει το σύνολο αυτών των υπο-ομάδων και αποτελεί σε μεγάλο βαθμό μια μικρογραφία της κοινωνίας και όχι ένα σύνολο πολιτών με ιδιαίτερα επαγγελματικά και εισοδηματικά χαρακτηριστικά.

Το γενικό συμπέρασμα από όλα τα παραπάνω είναι πως το αποφασιστικό κέντρο (ο πραγματικός «μεσαίος χώρος») στην Ελλάδα αποτελείται κυρίως από τους ίδιους πολίτες, οι οποίοι αθροιστικά αγγίζουν σχεδόν το 12% του εκλογικού σώματος και δυνητικά μετατοπίζουν την υποστήριξή τους σχεδόν μόνο μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΝΔ, ανάλογα με την εκτίμηση του προσδοκώμενου κοινωνικού και προσωπικού οφέλους. Η σύνθεσή του ανανεώνεται με τον ίδιο ρυθμό, που χαρακτηρίζει ολόκληρο το εκλογικό σώμα. Το ενδεικτικό ποσοστό 12% εκφράζει το μέγιστο ποσοστό του εκλογικού σώματος με ασθενέστατη κομματική ταύτιση και ταυτόχρονα μέγιστη προσήλωση στη δικομματική εκδοχή του διπολισμού. Και ασφαλώς, σε όλες τις εποχές και σε όλες τις χώρες με ισχυρό δικομματικό πολιτικό σύστημα, η έκβαση κάθε εκλογικής αναμέτρησης κρίνεται από την εκλογική συμπεριφορά του - σαφέστατα πολυταξιακού - αποφασιστικού κέντρου. Ένα αποφασιστικό κέντρο, το οποίο στη χώρα μας αριθμεί, σήμερα, περίπου 800.000 συγκεκριμένους πολίτες 18 ως 70 ετών, οι οποίοι είναι αγρότες, συνταξιούχοι, νοικοκυρές, μικρομεσαίοι επιχειρηματίες, ελεύθεροι επαγγελματίες, νέοι, φοιτητές, εργαζόμενοι και υπάλληλοι του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα από όλες τις εισοδηματικές τάξεις και περιφέρειες της χώρας.

Σε ένα διπολικό - δικομματικό πολιτικό σύστημα το «Αποφασιστικό Κέντρο» είναι το πεδίο αμφίδρομης μετατόπισης μεταξύ δύο κομμάτων εξουσίας. Πρόκειται για τον χώρο των «μέσων ψηφοφόρων», για το ποσοστό των πολιτών που τοποθετούνται πολιτικά ανάμεσα στα δύο κόμματα και ψηφίζουν είτε το ένα είτε το άλλο κόμμα

σαίου χώρου στις ΗΠΑ. Το αποφασιστικό κέντρο δεν διέπεται από ισχυρή, κομματική και ιδεολογική, ταύτιση, ή εγγύτητα, όποια και αν είναι η «ιδεολογική θερμοκρασία» της εκάστοτε πολιτικής εποχής σε οποιαδήποτε χώρα. Το αποφασιστικό κέντρο ανεξάρτητα από εποχές επιλέγει κόμμα εξουσίας με κύριο κριτήριο το προσδοκώμενο κοινωνικό και προσωπικό όφελος. Σε όλες τις χώρες με δικομματικό πολιτικό σύστημα και τα δύο μεγάλα κόμματα διαθέτουν σταθερούς ψηφοφόρους σχεδόν στο ίδιο ποσοστό. Μέσους ψηφοφόρους, όμως, διαθέτει περισσότερους το κόμμα, που νικά στην εκλογική αναμέτρηση. Κατά συνέπεια, ο αποφασιστικός παράγοντας, που διαχρονικά καθορίζει το εκλογικό αποτέλεσμα, είναι η εδραίωση στην απόλυτη πλειοψηφία του αποφασιστικού κέντρου μιας αντίληψης για το προσδοκώμενο όφελος, η οποία να ταυτίζεται με τη διακριτή πολιτική πρόταση του ενός μεγάλου κόμματος.

Η οροθέτηση του αποφασιστικού κέντρου προκύπτει από τη μελέτη των μετατοπίσεων σε βάθος χρόνου. Στην Ελλάδα, το αποφασιστικό κέντρο αποτελεί το πεδίο μετατόπισης ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ. και στη ΝΔ. Υπάρχει ασφαλώς αμφίδρομη μετατόπιση μεταξύ των μεγάλων κομμάτων και των συγγενών τους μικρών κομμάτων, η οποία,

σε 38,62%. Το ΠΑΣΟΚ. επέστρεψε στην κυβέρνηση στις 10 Οκτωβρίου 1993 με 46,88% έναντι 39,29% της ΝΔ. Το περίπου 12% της μετατόπισης από τη ΝΔ προς το ΠΑΣΟΚ (το οποίο εκδηλώθηκε το 1981 σε σύγκριση με το 1977), ή από το ΠΑΣΟΚ προς τη ΝΔ (το οποίο εκδηλώθηκε το 1990 σε σύγκριση με τον συσχετισμό δυνάμεων του 1981) υποδηλώνει το μέγιστο ποσοστό της δυνητικής αμφίδρομης μετατόπισης μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων (Σχέδιο 1). Παρ' όλη τη διαφοροποίηση της φύσεως των ιδεολογικών και κομματικών δεσμών, δεν έχει παρατηρηθεί μεγαλύτερη μετατόπιση στα 26 χρόνια που μας χωρίζουν από τις εκλογές της 20ής Νοεμβρίου 1977.

Πρώτο ερώτημα: αποτελείται το αποφασιστικό κέντρο πάντοτε και σταθερά από τους ίδιους πολίτες; Ναι, κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό. Το εκλογικό σώμα αποτελείται από «ομάδες ψηφοφόρων» με κριτήριο διαφοροποίησης την ισχύ της προσήλωσής τους στο κόμμα που προτιμούν. Τη δεκαετία του '90, η συντριπτική πλειοψηφία (συσπείρωση άνω του 85%) της υποστήριξης του ΠΑΣΟΚ ψηφίζει ΠΑΣΟΚ, κατ'επανάληψη. Αντίστοιχα, η συντριπτική πλειοψηφία της ΝΔ (συσπείρωση άνω του 90%) ψηφίζει ΝΔ κατ'επανάληψη. Ως εκ τούτου, προκύπτει πως η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών, που υποστηρίζει τα δύο με-